

میکشیدند و صاحبان این متاع بیوسنه قیمت آنرا بالاتر می بردند و بروج کامل می فروختند و سودها می افزودند (۱)

تحقیقات نویسنده این رساله بسیار کامل بوده تاریخ انتشار این گیاهرا در اروپا و مملکت عثمانی نیز شرح میدهد میگوید: مدرفرنگستان و مملکت عثمانی و سایر ممالک آسیا همین حالت را داشته آزمائش شاتزدهم مسیحی باین طرف استعمال توتون در ممالک و بلاد اروپا و اوج یافت اهالی فرنگ بدو این نبات را دارای سمی قاتل یا ماده سمی بالنسبه ضعیفی که برای حیات انسانی مضر است دانسته و با سعی و اهتمام زیاد در صدد منع شرب توتون برآمدند چنانکه اورین هشتم (۲) که در سال ۱۶۲۳ میلادی در رم پاپ بود و اینوسان (۳) دوازدهم که در سنه ۱۶۹۱ همین رتبه را داشت اشخاصی را که با استعمال توتون میپرداختند لعنت کرده کافر ملی میدانستند سلطان مرادخان چهارم سلطان عثمانی که در سال ۱۸۵۰ هجری سلطنت داشت همچنین پادشاهان روس تا زمان بطرکبیر هر که را بکشیدن توتون می یافتند بتسلیم رسانیدند جیمز اول (۴) پادشاه انگلیس که مقارن ۱۶۰۳ میلادی حکمرانی داشت غدغن سخت نمود که این نبات را که از آمریکا سایر نقاط عالم حمل میکرد داخل مملکت او ننمایند در آلمان و فرانسه نیز تا سال ۱۶۲۱ صرف توتون بشدت ممنوع بود اما در این عصر چون بشیوت رسید که اگر در شرب توتون افراط ننماید قاتل نیست آن مبالغتی که در سمیت آن پیش کرده بودند حقیقتی ندارد و طعن و لعن رؤسای دین و زجر و غدغن سلاطین مردم را منزجر نمینماید از اصرار در منع در گذشتند و رفته رفته بر شیوع و تداول آن افزود و در این وقت توتون یکی از سرچشمه های منافع و فوائد عظیمه دول فرنگ است و هر یک بوضعی از آن منفعت فوق العاده میبرد باین معنی که بعضی از دول فرنگ

(۱) نویسنده رساله این قسمت را از کتاب سید نعمت الله الجزایری موسوم بانوار نعمانیه نقل کرده است این شخص پاشا عباس کبیر معاصر بوده و علاوه میکند: مؤید کلام سید نعمت الله در باب تعیین تاریخ انتشار این نبات کلام علامه محی است در خلاصه الاثر که میگوید ادبای عصر تاریخ رواج توتون را لفظی پیدا کرده اند که هزاره می شود سلطنت شاه عباس بزرگ از تاریخ ۹۹۶ شروع شده به ۱۰۳۸ ختم میشود.

[2] Urban vill (۱۶۲۳-۱۶۴۴)

[3] Innocent XII (۱۶۹۱-۱۷۰۰)

فروش توتون را منحصر بخود کرده بهر قیمتی که میخواهند میفروشند چنانکه در مملکت فرانسه سی و هشت هزار باب دکلن توتون فروشی است که صاحبان دکاکین و فروشندگان همه نوکرد دولت میباشد. دخل عمده دولت عثمانی از مالیات توتون و تنباکو است و سایر اجناس و امتعه آن مالیاتی ندارد.

از وقتیکه غنغن و منع توتون برداشته شده بعضی از دول معامله آنرا منحصر بخود نمودند بارها در پارلمان دولت متمدنه اروپا و آمریکا این مسئله طرح شده آیا این نفع گزافی که دول از انحصار توتون میبرند از روی قاعده و مالیات مشروع معقولی است یا از مسلك انصاف و تمدن خارج میباشد و آخر الامر عقلای مجلس پارلمان و وکلای ملت تصدیق نمودند که این کار درستی است.

در این جا برای شاهد وضع معاملات دولت فرانسه را در باب توتون شرح میدهد مینویسد: «در عهد سلطنت لوئی سیزدهم ریشیلو (۱) که از وزرای معروف فرانسه میباشد و از سال ۱۶۱۶ مسیحی تا ۱۶۴۲ وزارت داشت مالیات توتون را افزود و اول مالیاتی که باین محصول بسته شد این بود که هر پانزده من تبریز ایران دو فرانک بدولت بدهد و متدرجا بر آن افزوده شد تا در سال ۱۶۱۶ مالیات مزبور به ۸ فرانک رسید و در سنه ۱۶۶۰ بده فرانک رسید بود در سال ۱۶۷۱ به ۱۲ فرانک و نیم در سال ۱۸۱۰ که زمان ناپلئون اول میباشد معامله تنباکو و توتون منحصر بدولت شد باین معنی که دولت تنباکو را از زارعین خریده در کارخانه ها قابل صرف و استعمال نموده بفروش میرساند و منفعت دولت از این عمل در سال ۱۸۱۵ بالغ بر پنجاه و سه میلیون فرانک بود که معادل سیزده کرور تومان پول ایران باشد. در سنه ۱۸۲۰ شصت و چهار میلیون که بعد از وضع مخارج چهل و دو میلیون که معادل ۹ کرور تومان پول ایران است بخرانه دولت عاید گردید.

در تاریخ ۱۸۴۰ خرج دررفته هفتاد میلیون که معادل شانزده کرور تومان باشد در سال ۱۸۵۰ بعد از وضع خرج ۸۹ میلیون که معادل هیجده کرور است و در سال ۱۸۶۰ پس از وضع خرج یکصد و چهل و نیم میلیون فرانک که معادل ۴۴ کرور باشد و در سال

۱۸۷۵ دویمت و نود و يك ميليون كه شصت و هشت كرور تومان باشد منفعت توتون و تنباكو شد و از اين مبلغ چهارده كرور تومان مواجب و مخارج عملجات و غيره شده بود باقى كه پنجاه و چهار كرور تومان ميباشد داخل خزانه دولت فرانسه گرديد .

دولت فرانسه پس از اينكه در كار مملكت تونس مداخله نمود ولايت آنجا را مقروض ديد و چاره آن قرض را در انحصار توتون يافته باين كار اقدام نمود .

ساير دول فرنگى كه درست بمسئله توتون و تنباكو اعتنا نكرده بودند رفته رفته ملتفت فوائد و عوايد آن شده باين عمل پرداختند چنانكه بمرز همايون رسیده است كه پرنس بيزمارك در سال قبل با سعى و جديتى كامل معامله توتون را منحصر بدولت كرد و كلاي ملت آلمان كه كمال نفاذت را با او نمودند و آخر همه ملزم گرديدند مخالفت ايشان با پرنس مشارالیه بواسطه اين نبود كه در نفع كلّى انحصار توتون براى دولت شك و ترديدى داشتند بلكه چون آنها بر ضد استقلال سلطنت ميباشد و پرنس بيزمارك در حال حافظ آن استقلال است و بهر تدبير بر آن مى افزايد و در انحصار توتون بدولت از نوسند هزار نفر داخل در خدمت قشون دولت آلمان ميشدند و لو كرهائى مواجب بگيرد دولت و قاينده عمده از خدمت خود بسطنت مستقله ميبيرند البته هواخواه استقلال سلطنت ميشوند اين بود كه و كلاي ملت آلمان نميخواستند مبلغ گزاف و عده كثير بر هواخواهان استقلال سلطنت افزوده شود و الاشكى در نفع عظيم انحصار توتون نداشتند و پرنس بيزمارك حالا همان جد و جهد را بر اى انحصار مواد الكلّى و مشروبات مينمايد» (ص ۱۴)

نويسنده رساله مذكور در اين جا داخل در بحث مقدار توتون و ميزان مبلغى كه از آن عايد دول اروپا ميگردد شده مصرف سالانه اين گياه را در تمام دنيا شرح ميدهد و ميزان و محصول سالانه آن را دو ميليون تن قلمداد ميكنند ميگويد اين مقدار معادل با هفت ميليون خروار است و مقدار اراضى كه در زير كشت و زرع اين متاع است در حدود دو ميليون و دويمت و بيست و پنج هزار و ششصد و نود جريب زمين است .

بعد داخل جزئيات محصول تنباكوى هر يك از دول شده عايدات آنها را شرح ميدهد و مينويسد : «عايدات فرانسه دويمت و بيست ميليون فرانك معادل پنجاه كرور تومان ايران است انگليس يكصد و هفتاد ميليون فرانك كه معادل ۴۹ كرور تومان است . ايتاليا

هفتاد و سه میلیون فرانك معادل پانزده كرور و سیصد هزار تومان است .

بعد در دنباله همین مطلب احصائیه اسپانیول - اطریش - پرتغال - آلمان - روس و غیره را دنبال هم می‌شمارد پس از آن مصرف توتون را در بلاد هر يك از دول برای يك نفر در سال صورت میدهد بعد این طور نتیجه می‌گیرد که : پس از این استاقلیستیک و تمهید مقدمات میتوانیم يك حساب اجمالی از مصرف توتون و تنباکو در ایران و قافله آنکه دولت ممکن است از آن حاصل نماید بنماییم و بگوئیم از بیست كرور رعایای ممالك محروسه یقیناً پنج كرور نفر بخرند توتون و تنباکو و سیگار و مشغول اند و از این پنج كرور اشخاصی هستند که روزی اقلایك قران پول سیگار و تنباکو میدهند و هیچ کس نیست که کمتر از یکشاهی بمصرف این کار برساند هر قدر فقیر باشد و اگر میانه را بخواهیم بگیریم نفری ده شاهی میشود ما احتیاط کرده پنج يك دهشاهی را میانه قرار میدهیم و میگوئیم از اعلی تا ادنی روزی بر روی هم نفری صد دینار برای اینکار میدهند و پنج كرور صد دینار بیست و پنج هزار تومان میشود .

باین حساب در ممالك دولت علیه روزی بیست و پنج هزار تومان بمصرف تنباکو و توتون و سیگار میرسد در یکماه هفتصد و پنجاه هزار تومان که يك كرور و نیم باشد و دوازده ماهه یعنی یکساله آن هیچده كرور تومان است .

پس از این حساب گوئیم هر کس توانائی داشته باشد که در روز یکقران پول خود را بمصرف دخانیات رساند البته میتواند سی شاهی مصرف این کار کند و فقیریکه یکشاهی برای این کار میدهد ممکن است یکشاهی و نیم بدهد و آنکه اینقدر هم استطاعت ندارد چون دخانیات چنانکه پیش گفتیم از لوازم زندگانی نیست بهتر آنکه ترك آن پردازد و چون دولت از یکشاهی قیمت تنباکو و توتون نیم شاهی مالیات بردیاصد دینار تنباکوی حالیه را به ۳ شاهی بفروشد تومانی پنج هزار دولت منتفع میشود و بر هیچده كرور تومان قیمت توتون و تنباکو و سیگاریکه حالاً مصرف میشود بهمین نسبت چون نصف بیفزاید نه كرور علاوه دخل دولت میگردد و از این ۹ كرور تومان الی دو كرور را که بالفرض بمصرف تشکیل اداره مالیه دخانیات برسانند کسر و انکسار و تقلباتی که در آن میشود نیز جزو همین دو كرور باشد باز هفت كرور عاید خزانه دولت خواهد شد و این کلید استطاعت

است و اگر کسی ایراد نماید که این قسم اضافه کردن مالیات مخصوص بدولت ننگ است و در ممالک اسلامی ممکن و جایز نیست گوئیم مسئله عقلی است و مطلقاً شناختی در آن بنظر نمی آید که در شرع منهی و ممنوع و اسباب عدم جواز آن باشد و شاهد مدعا آنکه دولت عثمانی که از دول اسلامی است عمده فایده خود را در توتون و تنباکو قرار داده است و نیز وقتی اگر دولت مایل شود راه آهن بکشد یا بانکی ایجاد نماید یا کارخانهجات از هر قبیل دایر کند یا نشر هر نوع ترقی باصطلاح حالیه در مملکت بدهد چون ایجاد این قبیل امور بدون تشکیل کمپانی غیر مقدور است و هر کس جز این عقیده داشته باشد یقیناً خود را فریب داده و درست از مکنات داخله بصیرت ندارد باید بکمپانی عمومی الیه ضمانتی تقبل بشود و آن ضمانت نیز رهنی داشته باشد اگر ایجاد عمل انحصار تنباکو و توتون شروع شود بر فرض هم بدو فایده کلی نقدی مسطور در فوق را نداشته باشد چون ترتیبی در این کار داده شده و مقدمه آن فراهم آمده است بجای گمرک و معادن یا سایر مرجعیه های معمول حالیه موجوده که باید دولت بکمپانی عمومی الیه رهن دهد میتواند هونوپول (۱) تنباکو را که دخل هواییست و جدید الاحداث با وراگذار عینما بد و فی الواقع آهوی گرفته را بخشیده است « (ص ۷۱) » .

بعد از این مقدمه طولانی قانون اداره انحصار تنباکو و توتون و متفرعات آن را مینگارند این مشتمل بر پنج ماده و آنرا فصل قرار میدهد .

فصل دوم در باب معیّن و تخمین میزان تنباکو و آن نوزده ماده است .

فصل سوم در وضع فروش تنباکو و توتون مشتمل بر نوزده ماده است .

فصل چهارم در باب تنباکو و توتون که بممالک خارجه حمل میشود مشتمل بر

چهارده ماده -

فصل پنجم در باب کارخانه تنباکو کوبی و توتوسازی و ترتیب دریافت نمودن حق

انحصار دولت بواسطه باندروول مشتمل بر نود و سه ماده .

فصل ششم در باب تنباکو و توتون فروشان است مشتمل بر هفده ماده .

فصل هفتم در باب حق رطوبت تنباکو و توتون مشتمل بر هفت ماده .

فصل هشتم در باب کیفر و جزای مقصرین مشتمل بر بیست ماده

فصل نهم در باب پاداش خدمات مشتمل بر پنج ماده .

در خاتمه این فصول و مواد مینویسد : « فقره دیگر نیز محل ملاحظه است و آن این است که محض نظم و انضباط حقوق انحصاریه دولت ابد مدت علیه بهر آن است که پیش از وقت صورت این قانون سفارتخانه‌های دول معظمه که در طهران اقامت دارند فرستاده شده و از آنها خواهش نمایند که هر شخص از تبعه آنها این قانون را نپذیرد آن شخص را مانع شوند که در ممالک محروسه داخل وارد دستة دخانیات گردد . فی شهر جمادی الثانیه ۱۳۰۳ هجری قمری .

و در ذیل این عبارت نوشته شده : کمترین جاگرمی مقدار محمد حسن مترجم مراغه (۱) ضمیمه این رساله نمونه از اوراق که بابت در اداره انحصار تنباکو بکار رود الصاق شد اول ورقه تخمینه است، دوم نمونه وزن معاملات محلی است، سوم نمونه دفتر اتراجات و صرفیات محصول تنباکو، چهارم نمونه تذکره ثقلیه است، پنجم تذکره ورود داخله، ششم نمونه تذکره مرور دخانیات بخارج است هفتم نمونه دیاندر اول هشتم نمونه اجازه نامه مخصوص بکار خانجات نهم، تذکره بعیه مخصوص بدخانیات فروشپادشاهم، نمونه تذکره بعیه مخصوص بدوره گردها .

این يك رساله جامعی است راجع بانحصار دخانیات که در سال ۱۳۰۳ شمسی مطابق ۱۸۸۶ میلادی نوشته شده بشاه تقدیم گردیده است و يك پیشنهاد جامع الاطراف است که تمام جزئیات این امر را بدقت شرح داده است و بایک چنین سابقه که پنج سال قبل در دست بوده جای تعجب است چگونه شاه و صدر اعظم راضی شده اند يك چنین امتیازی را در

(۱) محمدعلیخان صنیع الدوله به دعا اعتماد السلطنه مرادفرزند حاجی علیخان حاجب الدوله که مأمور قتل میرزا تنفیخان امیر کبیر شد و این مأموریت را بطور دلخواه اولیای او در ایران انجام داد .

مقابل پانزده هزار لیره در سال با جانب واگذار کنند در صورتیکه در این رساله جزئیات حساب آنرا نموده است و عایدات سالیانه را از این محل در سال خرج در رفته هفت کرویر تومان تخمین زده است (۱)

پایان جلد چهارم

(۱) بعد از الفای قرارداد رؤی یا امتیاز تنیاکو روابط شامو میرزا علی امیر خان اتابک با انگلیسها در ظاهر و باطن تیره شد من در فصل های آینده شرح این ماجرا را خواهم داد بطور کلی از این تاریخ مبدأ سیاست انگلستان در عمل نسبت بروس و ایران تغییر کرد و در همین سال است (۱۸۹۲) که سر ادوارد گری بوزارت امور خارجه برای خدمت وارد میشود و نقشه معروف خود را طرح میکند که نتیجه آن قرارداد ۱۹۰۷ است که در این باب بحث طولانی خواهد شد .

www.CheBayadKurd.com